

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય, અમદાવાદ, સમક્ષ

સ્પેશીયલ સીવીલ એપ્લીકેશન નં. ૧૫૯૬૭/૨૦૧૨

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી એન. વી. અંજારીયા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	હા.
૨	રીપોર્ટર ને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા.
૩	શું ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	ના.
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	ના.

=====

પિયુષ આર. પરીખ.... અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ઉદ્ગમ સ્કૂલ ઓફ ચિલ્ડ્રન અને ડ.... સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ માટે એચ.સી.એલ.એસ. કમિટી, વકીલશ્રી

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ માટે શ્રી હાર્દિક બી. શાહ, વકીલશ્રી

સામાવાળા(ઓ) નં. ૫-૬ માટે નામ રદ કરેલ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧, ૩, ૭ માટે શ્રી સૌરભ સોપારકર, વરિષ્ઠ વકીલશ્રી સાથે

શ્રી અમર એન. ભટ્ટ, વકીલશ્રી

સામાવાળા(ઓ) નં. ૪ માટે શ્રી નિરલ આર. મહેતા, વકીલશ્રી

=====

કોરમ:માનનીય ન્યાયમુર્તિશ્રી એન. વી. અંજારીયા

તારીખ:૨૯/૦૭/૨૦૧૬

સી.એ.વી. જજમેન્ટ

અરજદારે સામાવાળા નં. ૧, ૨ અને ૩ સામે પગલાં લેવા માટે ચોથા સામાવાળા તેમજ છઠ્ઠા સામાવાળા સામે નિર્દેશો જારી કરવા માટે પ્રાર્થના કરી છે, અને પ્રથમ સામાવાળા સ્કૂલમાં અરજદારને એકાઉન્ટ મદદનીશ તરીકેની તેમની ફરજો બજાવવા દેવા માટે પ્રથમ, દ્વિતીય અને તૃતીય સામાવાળાઓ સામે નિર્દેશ આપવાની, તેમજ અરજદાર દ્વારા દાવો કરવામાં આવેલી બાકી નીકળતી રકમ ચૂકવવાની પણ વધુમાં પ્રાર્થના કરી છે.

૧.૧ ચોથા સામાવાળા તરીકે બંધારણની કલમ ૩૩૮ હેઠળ રચાયેલ નેશનલ કમિશન ફોર શેડ્યુલ કાસ્ટ્સ (રાષ્ટ્રીય અનુસૂચિત જાતિ આયોગ) છે, જ્યારે છઠ્ઠા સામાવાળા શિક્ષણ વિભાગના સચિવ મારફતે ગુજરાત રાજ્ય છે. પ્રથમ ત્રણ સામાવાળાઓ ખાનગી સામાવાળાઓ છે જે સ્કૂલ અને સ્કૂલનું સંચાલન મંડળ છે.

૨. ટૂંકમાં વિવાદ દર્શાવવામાં આવે તો, અરજદારના આક્ષેપો અનુસાર, ખાનગી સામાવાળા સ્કૂલ અને સંચાલન મંડળના હોદ્દેદારોએ, તેઓ એકાઉન્ટન્ટની જગ્યા પર કામ કરતા એક નિષ્ઠાવાન કર્મચારી હોવા છતાં, તેમની સત્તામણી કરી, તેમની સાથે દુર્વ્યવહાર કર્યો અને તેમને નોકરીમાંથી તારવી/કાઢી મૂક્યા; બીજી તરફ સામાવાળા સ્કૂલ દ્વારા કેસનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે કે અરજદારે સ્વેચ્છાએ નોકરી છોડી દીધી હતી. અરજદારની પ્રાર્થના સામાવાળા નં. ૪ રાષ્ટ્રીય અનુસૂચિત જાતિ આયોગ ને હસ્તક્ષેપ કરવા માટે નિર્દેશ આપવાની છે.

૩. પૃષ્ઠભૂમિમાં હકીકતો દર્શાવવી પ્રસ્તુત રહેશે. દ્વિતીય સામાવાળા ટ્રસ્ટ દ્વારા સંચાલિત પ્રથમ સામાવાળા સ્કૂલ દ્વારા અરજદારની ૦૧ જૂન, ૨૦૦૭ થી એકાઉન્ટ મદદનીશ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. અરજદારનો કેસ એવો છે કે ઓગસ્ટ, ૨૦૦૮ માં તેમનો પગાર વધારવામાં આવ્યો હતો, તેઓ ટ્રસ્ટીઓનો પૂર્ણ વિશ્વાસ ધરાવતા હતા અને હિસાબી બાબતોની કામગીરી અંગે સીધા ટ્રસ્ટીઓને રિપોર્ટ કરતા હતા. અનુસૂચિત જાતિ ધરાવતા અરજદારે રજુ કર્યું

કે તેઓ પ્રામાણિકતા, નિષ્ઠા અને સત્યનિષ્ઠાથી પોતાની ફરજો બજાવતા હતા, સ્કૂલના મેનેજર (વહીવટ) શ્રી ધીમંતભાઈ ચોકસીને અરજદારની પ્રગતિ ગમતી નહોતી; અરજદાર દ્વારા તેમના દ્વારા તૈયાર કરાયેલા બિલ ચકાસવામાં આવે તે તેમને ગમતું ન હતું કે ટ્રસ્ટીઓ સાથે અરજદારના ગાઢ સંબંધો પણ તેમને ગમતા ન હતા. અરજદારનો આક્ષેપ છે કે સદર મિ. ચોકસીએ અરજદારને હેરાન કરવાના હેતુથી, અરજદારનું સ્થાન શૌચાલય પાસેના અસ્વચ્છ વાતાવરણમાં ખસેડ્યું, જેના કારણે અરજદાર બીમાર પડવાની શક્યતા વધી ગઈ. પત્નીએ જોડિયા બાળકોને જન્મ આપ્યો, જેમને ઓકિસજન પર રાખવામાં આવ્યા હતા, તેવા સમયે પણ અરજદારને હેરાન કરવા માટે રજા મંજૂર ન કરવા અંગે અરજદારે વધુમાં જણાવ્યું છે. અરજદારનો વધુમાં એવો કેસ છે કે સદર મિ. ચોકસીએ અરજદાર વિરુદ્ધ ખોટી ફરિયાદો કરી હતી. પરિણામે, અરજદારે જણાવ્યું કે, ૦૬ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૧ ના રોજ મદદનીશ નિયામક ભાનુમતી ચોકસીએ, અપમાનજનક સ્વરમાં અરજદારને ઓફિસની ચાવીઓ આપીને ચાલ્યા જવા કહ્યું, જે કોઈ કારણ વિના અને અરજદારને ખુલાસો કરવાની તક આપ્યા વિના હતું.

૩.૧ એવું જણાય છે કે અરજદારે હેરાનગતિ અને સતામણીનો આક્ષેપ કરીને સામાવાળા નં. ૪ કમિશનરને ફરિયાદ કરી હતી અને હસ્તક્ષેપ કરવા તથા નિવારણ પૂરું પાડવા માંગણી કરી હતી. અરજદારે સ્કૂલ સંચાલન મંડળને તારીખ ૨૮ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૨ ની વિગતવાર રજૂઆત કરી હતી અને જિલ્લા

શિક્ષણ અધિકારીને પણ તે જ તારીખની રજૂઆત કરી હતી. એવું જણાય છે કે દરમિયાન ચોથા સામાવાળાએ સંબંધિત પક્ષકારો અને જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારીને સમન્સ જારી કરીને કેટલીક તપાસ હાથ ધરી હતી. જિલ્લા શિક્ષણ અધિકારીને કરવામાં આવેલી તારીખ ૨૮ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૨ ની રજૂઆતમાં અરજદારે ફરિયાદ કરી હતી કે તેઓ ૦૬ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૧ થી બેરોજગાર હતા અને માલિક દ્વારા જુલાઈ, ૨૦૧૦ થી જૂન, ૨૦૧૧ ના મહિનાનું રજાનું રોકડમાં રૂપાંતર ચૂકવવામાં આવ્યું ન હતું, મોંઘવારી ભથ્થાના તફાવતની રકમ તેમજ એમ્પ્લોઈઝ પ્રોવિડન્ટ ફંડની રકમ ચૂકવવામાં આવી ન હતી. અરજદારે સત્તાધિકારીને વિનંતી કરી કે સદર રકમ તેમને વિલંબ વિના ચૂકવવામાં આવે અને તે માટે, ખાનગી સામાવાળા સ્કૂલ સામે જરૂરી પગલાં લેવામાં આવે.

૩.૨ અરજદારે ટ્રસ્ટના મદદનીશ નિયામકે તેમને ચાલ્યા જવાનું કહ્યું હોવાનું જણાવ્યું છે, તેની સામે ખાનગી સામાવાળાઓના તારીખ ૧૪ જૂન, ૨૦૧૨ ના પત્રમાં સ્ટેન્ડ મુજબ અરજદારે સ્વેચ્છાએ આવવાનું બંધ કરી દીધું હતું. સદર પત્ર દ્વારા અરજદારને પગાર વગેરેના બાકી લેણાં મેળવવા માટે ઓફિસે આવવા જણાવવામાં આવ્યું હતું. અરજદારે જણાવ્યું કે તેમણે તારીખ ૧૫ માર્ચ, ૨૦૧૨ નો પત્ર-સહ-રજૂઆત મોકલીને પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો કે તેમને આવતા અને ફરજ પર જોડાતા અટકાવવામાં આવ્યા હતા. અરજદારે ધમકી આપી હતી કે એટ્રોસિટી કાયદાની જોગવાઈઓ હેઠળ પોલીસમાં ફરિયાદ નોંધાવવામાં આવશે.

૩.૩ એવું જણાય છે કે અરજદારે ૧૮ જૂન, ૨૦૧૨ ના રોજ ચોથા સામાવાળાને ફરિયાદ કરી હતી જેમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ખાનગી સામાવાળાઓ તેમને ફરજ પર રિપોર્ટ કરવા દેતા ન હતા. અરજદારની સદર તારીખ ૧૮ જૂન, ૨૦૧૨ ની અરજીના જવાબમાં, કમિશનર દ્વારા તારીખ ૨૦ જૂન, ૨૦૧૨ ની એક જાણ કરવામાં આવી હતી જેમાં જણાવાયું હતું કે કમિશનરની ઓફિસના સ્તરે વધુ કોઈ કાર્યવાહી શક્ય નથી અને જરૂર પડે તો અરજદાર અદાલતનો સંપર્ક કરી શકે છે. અનધિકૃત ગેરહાજરી માટેની ચુકવણી અને ગેરહાજરીના સમયગાળા માટે સેવાની સાતત્યતા અંગે, કમિશનર દ્વારા અરજદારને પ્રવર્તમાન નિયમો અને જોગવાઈઓ હેઠળ સંચાલન મંડળનો સંપર્ક કરવા જણાવવામાં આવ્યું હતું. અરજદારને જાણ કરવામાં આવી હતી કે આ બાબતને આયોગ દ્વારા બંધ ગણવામાં આવી છે. સદર જાણની નકલ અરજદારના રેકૉર્ડ પર ઉપસ્થિત છે (એનેક્સર-એફ, પૃષ્ઠ ૪૬).

૩.૪ જવાબ પરનું સોગંદનામું ફાઈલ કરીને અરજીનો વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. ખાનગી સામાવાળા નં. ૧ અને ૨ એ દલીલ કરી છે કે બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ તેમની સામેની અરજી ગ્રાહ્ય રાખવા યોગ્ય નથી, તેઓ રીટ ક્ષેત્રાધિકારને આધીન નથી. તેમણે અરજદારને તેમના દ્વારા કામ કરતા અટકાવવામાં આવ્યા હોવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. અરજદાર દ્વારા સામાવાળા નં. ૪ ને સંબોધવામાં આવેલા પત્રો અંગે જણાવાયું હતું કે જવાબો આપવામાં આવ્યા હતા. એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે સંચાલન મંડળે અરજદારને પાછા લેવા

માટે ક્યારેય સંમતિ દર્શાવી ન હતી અને તમામ આક્ષેપો તુરં છ હતા. અરજદારના કામના સ્થળની શૌચાલયના સ્થળ સાથેની કથિત નિકટતાને કારણે અરજદાર બીમાર પડ્યા હોવાનો તેમણે ઇનકાર કર્યો હતો. સામાવાળાઓ સામે સતામણીની કોઈ ફરિયાદ કરવામાં આવી હોવાનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો હતો. અરજદારને મોડી રાત સુધી કામ કરવા મજબૂર કરવામાં આવ્યા હોવાનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો હતો. અરજદારના વર્તન પર દેખરેખ રાખવા માટે વોઈસ રેકોર્ડિંગ ડિવાઈસ અથવા કલોઝ સર્કિટ કેમેરા મૂકવામાં આવ્યા હોવાનો પણ ઇનકાર કરવામાં આવ્યો હતો. સુશ્રી રૂમીબેન ચોકસીએ અરજદાર સાથે અપમાનજનક સ્વરમાં વાત કરી હોવાનો અથવા અરજદારને સ્કૂલમાંથી ચાલ્યા જવાનું કહેવામાં આવ્યું હોવાનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો હતો. સામાવાળાઓ દ્વારા દરેક આક્ષેપોનો વ્યક્તિગત રીતે ઇનકાર કરીને તમામ આક્ષેપો ખોટા હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું હતું. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અનુસૂચિત જાતિ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિના સભ્યપદ અથવા જ્ઞાતિના હોદ્દાના સંબંધમાં અરજદારના કોઈ અધિકારોનું કોઈ પણ રીતે ઉલ્લંઘન થયું નથી. એવું જણાવવામાં આવ્યું હતું કે તારીખ ૧૪ માર્ચ, ૨૦૧૨ ના પત્રમાં સ્કૂલ અને સંચાલન મંડળે કોઈ પણ અસ્પષ્ટતા વિના અરજદારને જાણ કરી હતી કે તેમણે સ્વેચ્છાએ સ્કૂલ છોડી દીધી હતી અને સેવા આપવા આવતા ન હતા.

૩.૫ અરજદાર વતી એવી રજૂઆત છે કે સામાવાળા નં. ૪ આયોગે આ બાબત/ફરિયાદની તપાસ કરવી અને તેના પર નજર રાખવી જોઈએ અને તેના

પર નિર્ણય કરીને, સામાવાળા સ્કૂલ અને સ્કૂલ સંચાલન મંડળ દ્વારા થતી સત્તામણીથી બચાવવા માટે તેમના અધિકારોનું રક્ષણ કરવું જોઈએ. તારીખ ૨૦ જૂન, ૨૦૧૨ ની મુકાબલાકીય જાણમાં એ વાત પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો હતો કે આયોગ દ્વારા અરજદારને અદાલતનો સંપર્ક કરવા જણાવવામાં આવ્યું હતું. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે આયોગે અનુસૂચિત જાતિના વર્ગના લોકોના કલ્યાણનું રક્ષણ કરવા અને તેને આગળ ધપાવવા માટે જરૂરી તમામ કાર્યો બજાવવાના રહે છે, જેમાં અરજદાર દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલી ફરિયાદનો સમાવેશ થાય છે. અરજીમાં ઉપસ્થિત થતી રજૂઆત અને દલીલ એ છે કે સામાવાળા સ્કૂલ સત્તાધિકારીઓને આયોગ દ્વારા અરજદારને સેવામાં પાછા લેવા અને કાયદેસરના લેણાં ચૂકવવા માટે સૂચના આપવી જરૂરી છે. કેસ એવો છે કે અરજદાર ફરજ પુનઃશરૂ કરવા માટે સ્કૂલે ગયા હતા પરંતુ તેમને પરવાનગી આપવામાં આવી ન હતી, જેના માટે ચોથા સામાવાળા આયોગે પગલાં લેવા જરૂરી છે. અરજદારની ફરિયાદ એ છે કે ચોથા સામાવાળા, જે બંધારણ હેઠળ રચાયેલ મંડળ છે, તે પોતાના કેસની હકીકતોમાં કાર્ય કરવા અને પોતાની બંધારણીય સત્તાઓ બજાવવા બંધાયેલ છે.

૪. અરજદાર માટે વિદ્વાન એડવોકેટ મિ. હાર્દિક બી. શાહ, સામાવાળા નં. ૧, ૩ અને ૭ માટે વિદ્વાન સિનિયર કૌન્સેલ મિ. એસ.એમ. સોપારકરને સાંભળવામાં આવ્યા, જ્યારે સામાવાળા નં. ૪ માટે વિદ્વાન એડવોકેટ મિ. નિરલ મહેતા ઉપસ્થિત રહ્યા.

પ. અહીં વિગતવાર નોંધાયેલા અને પ્રકાશ પાડવામાં આવેલા હકીકતલક્ષી વિવાદના ક્ષેત્ર પરથી, અરજદારે સામાવાળા સ્કૂલ અને સ્કૂલ સંચાલન મંડળ- ખાનગી સામાવાળાઓ સામે સતામણીના કૃત્યોનો આક્ષેપ કર્યો છે. આક્ષેપોનું હાર્દ એ છે કે સહ-કર્મચારીએ અરજદાર અને તેમના કામ સામે ઇર્ષ્યાભાવ કેળવ્યો હતો અને અડચણો ઉભી કરીને, તેમને કામ ન કરવા દઈને અને તેમના સ્થળને અસ્વચ્છ જગ્યાએ ખસેડીને અરજદારને હેરાન કરવામાં આવ્યા હતા. સદર સામાવાળાઓ વતી ફાઈલ કરવામાં આવેલા જવાબ પરના સોગંદનામામાં આ તમામ આક્ષેપોનો વિશિષ્ટ રીતે ઇનકાર કરવામાં આવ્યો છે. વિવાદનું મુખ્ય કેન્દ્ર એ છે કે અરજદારના કેસ મુજબ, સ્કૂલના વહીવટકર્તાએ તેમને અસભ્ય રીતે ફરજ પર ન આવવા કહ્યું હતું અને તેમને ફરજ પર આવવા દેવામાં આવ્યા ન હતા, જ્યારે સામાવાળા નં. ૧ અને ૨ નું સ્ટેન્ડ એવું છે કે અરજદાર દ્વારા સ્વેચ્છાએ સેવાઓનો ત્યાગ કરવામાં આવ્યો છે.

પ.૧ પક્ષકારો દ્વારા હકીકતો, આક્ષેપો અને વળતા આક્ષેપો, મંતવ્યો અને ઇનકારોનો ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્ય, હંમેશાં એવું સૂચવે છે કે પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદોમાં અત્યંત હકીકતલક્ષી મુદ્દાઓ સમાવિષ્ટ છે. એક શબ્દ સામે બીજો શબ્દ છે. પરિણામે અત્યંત વિવાદિત હકીકતના પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે. રીટ ક્ષેત્રાધિકારના ઉપયોગમાં વિવાદિત હકીકતના પ્રશ્નોની ન્યાયનિર્ણય કરવાની પરવાનગી નથી. રીટ ક્ષેત્રાધિકાર હકીકતલક્ષી ક્ષેત્રમાં મુદ્દાઓની તપાસ કરવા માટે નથી. હકીકતોની તપાસ અને રહસ્યો શોધવાની તપાસ ની પરવાનગી

નથી. અરજદાર અને સામાવાળાઓના હકીકતલક્ષી આક્ષેપો અને વળતા આક્ષેપોમાં ઊંડા ઉતરવાનું આથી રીટ કોર્ટ દ્વારા અસ્વીકાર કરવામાં આવે છે. તેથી, આ અરજીમાં અરજદારના કેસ પાસે નિવારણ કે ગુણદોષ માટે કોઈ આધાર નથી. તેમને કોઈ દાદ આપી શકાય નહીં.

૬. જ્યાં સુધી ચોથા સામાવાળા રાષ્ટ્રીય અનુસૂચિત જાતિ આયોગ સામે માંગવામાં આવેલી યોગ્ય પગલાં લેવાની દાદનો સંબંધ છે, તે સંપૂર્ણપણે ગેરસમજભરી છે કારણ કે બંધારણની કલમ ૩૩૮ હેઠળ રચાયેલા આયોગને, કલમ ૩૩૮(૫) મુજબ નીચે મુજબના પ્રકારની ફરજો પૂરી પાડવામાં આવી છે, (એ) આ બંધારણ હેઠળ અથવા હાલમાં અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈ કાયદા હેઠળ અથવા સરકારના કોઈ ઓર્ડર હેઠળ અનુસૂચિત જાતિઓ માટે પૂરા પાડવામાં આવેલા રક્ષણાત્મક ઉપાયો સંબંધિત તમામ બાબતોની તપાસ અને દેખરેખ રાખવી અને આવા રક્ષણાત્મક ઉપાયોની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન કરવું; (બી) અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના અધિકારો અને રક્ષણાત્મક ઉપાયોથી વંચિત રાખવા સંબંધિત વિશિષ્ટ ફરિયાદોની તપાસ કરવી; (સી) અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના સામાજિક-આર્થિક વિકાસની યોજના પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવો અને સલાહ આપવી તથા કેન્દ્ર અને કોઈ પણ રાજ્ય હેઠળ તેમના વિકાસની પ્રગતિનું મૂલ્યાંકન કરવું; (ડી) રાષ્ટ્રપતિને, વાર્ષિક ધોરણે અને આયોગ યોગ્ય માણે તેવા અન્ય સમયે, તે રક્ષણાત્મક ઉપાયોની કામગીરી અંગેના અહેવાલો રજૂ કરવા; (ઈ) તેવા

અહેવાલોમાં તે ઉપાયોના અસરકારક અમલીકરણ માટે કેન્દ્ર અથવા કોઈ પણ રાજ્ય દ્વારા લેવા જોઈએ તેવા ઉપાયો અને અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના રક્ષણ, કલ્યાણ અને સામાજિક-આર્થિક વિકાસ માટેના અન્ય ઉપાયો અંગે ભલામણો કરવી; અને (એફ) રાષ્ટ્રપતિ, સંસદ દ્વારા બનાવેલા કોઈ પણ કાયદાની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, નિયમ દ્વારા સ્પષ્ટ કરે તે મુજબ અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના રક્ષણ, કલ્યાણ અને વિકાસ તથા પ્રગતિના સંબંધમાં આવી અન્ય ફરજો બજાવવી. ઉપ-કલમ (૬) હેઠળ, રાષ્ટ્રપતિ સંસદના ગૃહો સમક્ષ અહેવાલો રજૂ કરાવે છે અને યાદી સાથેનો આવો અહેવાલ રાજ્ય સરકારને મોકલવામાં આવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આયોગને સોંપાયેલી ફરજોના સ્વરૂપને જોતાં, તેનું કાર્ય તપાસનું છે અને ન્યાયનિર્ણય નું નથી.

૬.૧ કલેક્ટર, બિલાસપુર વિ. અજીત પી.કે. જોગી [એઆઈઆર ૨૦૧૨ એસસી ૪૪] ના નિર્ણયના પેરા ૧૩ અને ૧૪ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે બંધારણની કલમ ૩૩૮ અને ૩૩૮એ હેઠળ આયોગની સત્તાઓની મર્યાદા નીચે મુજબ સ્પષ્ટ કરી છે.

"આયોગની રચના અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ સાથે સંબંધિત વ્યક્તિઓને નીચે મુજબની ખાતરી આપીને રક્ષણ અને સુરક્ષા આપવા માટે કરવામાં આવી હતી: (i) ભેદભાવ-વિરોધ, (ii) અનામત અને સશક્તિકરણ દ્વારા હકારાત્મક કાયદા વાહી, અને (iii)

ફરિયાદોનું નિવારણ. કલમ ૩૩૮ ના કલોઝ (પ) (બી) હેઠળની ફરજો (સુધારા પહેલાં) જાતિ/જનજાતિ પ્રમાણપત્ર જારી કરવા કે જાતિ/જનજાતિ પ્રમાણપત્ર રદ અથવા બાતલ કરવા કે જાતિ પ્રમાણપત્રની માન્યતા અંગે નિર્ણય લેવા સુધી વિસ્તરતી નહોતી. કલમ ૩૩૮ ના કલોઝ (પ) ના ઉપ-કલોઝ (બી) ને ધ્યાનમાં રાખીને, આયોગ અનુસૂચિત જનજાતિના કોઈ પણ અધિકારો અને રક્ષણાત્મક ઉપાયોથી વંચિત રાખવા અંગેની કોઈ પણ વિશિષ્ટ ફરિયાદ ચોક્કસપણે વિચારણામાં લઈ શકતું હતું અને તેની તપાસ કરી શકતું હતું. જ્યારે આવી ફરિયાદ મળે, ત્યારે આયોગ આવી ફરિયાદની તપાસ કરી શકતું હતું અને કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકારને રક્ષણાત્મક ઉપાયો અને રક્ષણ તથા કલ્યાણ અને સામાજિક-આર્થિક વિકાસ માટેના ઉપાયોના અસરકારક અમલીકરણની માંગણી કરતો અહેવાલ આપી શકતું હતું. 'અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિના અધિકારો અને રક્ષણાત્મક ઉપાયોથી વંચિત રાખવા' ની તપાસ કરવાની આ સત્તામાં કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિના જાતિ/જનજાતિના હોદ્દાની તપાસ કરવાની અને તેનો નિર્ણય કરવાની સત્તાનો સમાવેશ થતો ન હતો. વાસ્તવમાં, વ્યક્તિઓને જારી કરાયેલા જાતિ/જનજાતિ પ્રમાણપત્રોની ચકાસણી કરવા માટે કોઈ અસરકારક તંત્ર ન હોવાથી, જાતિ પ્રમાણપત્રોની માન્યતાની ચકાસણી અને જાતિના હોદ્દાનું નિર્ધારણ એઆઈઆર ૧૯૯૫ એસસી ૯૪ માં

નિર્દેશો મુજબ અથવા તે સંબંધમાં યોગ્ય સરકાર દ્વારા બનાવાયેલા કોઈ કાયદાના સંદર્ભમાં રચાયેલી સ્ક્રુટિની કમિટીઓ દ્વારા કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો." (પેરા ૧૩, ૧૪)

૬.૨ સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા વિચારવામાં આવેલા પ્રશ્નોમાંનો એક પ્રશ્ન એ હતો કે શું આયોગ પાસે કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિના જાતિ પ્રમાણપત્રની અસલિયત વિશેની ફરિયાદો વિચારણામાં લેવાની અને જાતિ પ્રમાણપત્રની માન્યતા અને સદર વ્યક્તિના જાતિના હોદ્દા અંગે ચુકાદો આપવાની ક્ષેત્રાધિકાર હતી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આયોગની સત્તા ન્યાયનિર્ણયના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરે છે કે કેમ તે પ્રશ્ન પર વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૬.૩ તેનો ઉત્તર પેરા ૧૬ માં, નીચે મુજબ નોંધીને પૂરો પાડવામાં આવ્યો હતો, "સદર તારણો નોંધ્યા પછી જ, આયોગે પ્રથમ સામાવાળા દ્વારા મેળવેલ એસ.ટી. પ્રમાણપત્રની અસલિયત ચકાસવા અને પ્રમાણપત્ર રદ કરવા માટે કાર્યવાહી શરૂ કરવા અને ફોજદારી કાર્યવાહી પણ શરૂ કરવા માટે રાજ્ય સરકારને નિર્દેશ આપ્યો હતો. આ બધું અયોગ્ય હતું. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, કલમ ૩૩૮ ના કલોઝ (૫)(બી) હેઠળની સત્તા (અથવા કલમ ૩૩૮ ના કલોઝ (૫) ના અન્ય કોઈ ઉપ-કલોઝ હેઠળ) આયોગને કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિના જાતિના હોદ્દા અંગે તપાસ કરવાનો, દસ્તાવેજો મંગાવવાનો અને તેનું જાતિ પ્રમાણપત્ર બોગસ કે ખોટું છે તેવું તારણ નોંધવાનો હક આપતી નહોતી. જો અધિકારો અને રક્ષણાત્મક ઉપાયોથી

વંચિત રાખવા અંગે આવી ફરિયાદ મળે, તો તેણે જરૂરી કાર્યવાહી કરવા માટે રાજ્ય સરકાર અથવા જાતિ/જનજાતિના હોદ્દાની ચકાસણી સાથે સંબંધિત સત્તાધિકારીને બાબત સંદર્ભિત કરવી પડશે. ફરિયાદની તપાસ થાય અને યોગ્ય નિર્ણય લેવાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે તે રાજ્ય સરકાર અથવા આવી બાબત સાથે કામ પાર પાડતા સત્તાધિકારી સાથે ચોક્કસપણે ફોલોઅપ કરી શકે છે. જો રાજ્ય સરકાર અથવા સત્તાધિકારીઓએ કાર્યવાહી ન કરી હોય, તો આયોગ પોતે અથવા અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓ મારફતે, જાતિ પ્રમાણપત્રની યોગ્ય ચકાસણી થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરી શકે છે, પરંતુ આ કેસમાં કરવામાં આવ્યું છે તેમ તે પોતે આ ક્વાયત હાથ ધરી શકે નહીં. આવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે પૂરતું સાહિત્ય હતું તે દલીલ પ્રસ્તુત નથી. ઉપર નોંધ્યા મુજબ આયોગની ફરજોના વ્યાપમાં પક્ષકારોના અધિકારો અથવા પક્ષકારોના જાતિના હોદ્દા અંગે તપાસ અથવા ન્યાયનિર્ણયનો સમાવેશ થતો ન હતો. સમાન ફરજો સાથે અનુસૂચિત જનજાતિ માટે અલગ આયોગની જોગવાઈ કરતી કલમ ૩૩૮એ (જે પાછળથી ઉમેરવામાં આવી હતી) હેઠળ પણ આ જ સ્થિતિ છે. તેથી આયોગનો હુકમ ટકી શકે તેમ નથી. હાઈકોર્ટે તારીખ ૧૬.૧૦.૨૦૦૧ ના સદર હુકમને રદ કરવામાં યોગ્ય કર્યું હતું." (પેરા ૧૬)

૬.૪ આમ એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે આયોગની ફરજોના વ્યાપમાં પક્ષકારોના અધિકારો અથવા પક્ષકારોના જાતિના હોદ્દા સંબંધમાં તપાસ કે ન્યાયનિર્ણયનો સમાવેશ થતો નથી અને તે સમાવિષ્ટ નથી. તેથી બંધારણની કલમ ૩૩૮ હેઠળ રચાયેલા આયોગને પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદ (lis) નો નિર્ણય કરવાનું કાર્ય કરવા માટે કહેવામાં આવતું નથી. તે ન્યાયનિર્ણયનું સ્વરૂપ ધરાવતું નથી. ન તો આયોગ પાસે એક સંસ્થા તરીકે કે તેની કામગીરીમાં ન્યાયનિર્ણયના લક્ષણો છે. પક્ષકારો વચ્ચેના વિવાદની સીમાઓમાં અરજદાર દ્વારા કરાયેલા સત્તામણીના આક્ષેપોના સંબંધમાં માત્ર વિવાદિત હકીકતના પ્રશ્નો સમાવિષ્ટ છે એટલું જ નહીં, જેના માટે ન્યાયનિર્ણયની પ્રક્રિયામાં જવું જરૂરી હતું, પરંતુ અરજદારની પ્રાર્થના સદર ગણતરી પર પોતાના કેસને સ્વીકારવાની હતી તેમજ સામાવાળાઓના એ સ્ટેન્ડની સામે કે અરજદાર દ્વારા સ્પેરછાએ નોકરી છોડી દેવામાં આવી હતી, તેમને ફરજ પર આવવા દેવામાં આવ્યા ન હતા તેવા તેમના દાવા માટે ન્યાયનિર્ણયના ક્ષેત્રને આકર્ષિત કરતી હતી.

૬.૫ કેસની હકીકતો પર, મુખ્ય મુદ્દો એ હતો કે શું અરજદારની સેવાઓ ખાનગી સામાવાળાઓ તરફથી કોઈ કૃત્ય દ્વારા સમાપ્ત કરવામાં આવી હતી કે કેમ અથવા તેમણે સ્પેરછાએ સેવાઓ છોડી દીધી હતી અને ફરજ પર આવવાનું બંધ કરી દીધું હતું. આ મુદ્દા પર આયોગ દ્વારા વિચારણા કરી શકાઈ ન હોત. તે સેવા ક્ષેત્રનો વિવાદ હતો અને અરજદાર રોજગારના અધિકારોનો અમલ કરાવવા માંગતા હતા. કલમ ૩૩૮ ના ધ્યાનપૂર્વકના વાંચનથી એવું જણાય છે કે ઉપ-

કલમ (પ) માં દર્શાવેલ ફરજોમાં પણ આવા સ્વરૂપના અધિકારો, એટલે કે રોજગારના અધિકારોનો સમાવેશ થતો નથી. સામાવાળા નં. ૪ આયોગ સામે કોઈ નિર્દેશ માંગીને આ નિવારણનો દાવો કરી શકાય નહીં, જેની પાસે, ઉપર નોંધ્યા મુજબ, તેની ફરજોના પાલનમાં કોઈ ન્યાયનિર્ણયના કાર્યો, ન્યાયનિર્ણયની સત્તાઓ કે ન્યાયનિર્ણયના લક્ષણો પણ નથી. અરજદારે અહીં ઉપસ્થિત કરવા માંગેલી ફરિયાદ માટે, જો સલાહ આપવામાં આવે તો, દીવાની ઉપાયો નો આશ્રય લેવો પડી શકે છે. તેમને વંચિત રાખવામાં આવ્યા નથી.

૭. ઉપરોક્ત ચર્ચા અને કારણોસર, આ અરજી ડિસ્મિસ થવા પાત્ર છે અને આથી ડિસ્મિસ કરવામાં આવે છે. નોટિસ રદ કરવામાં આવે છે.

(એન.વી,અંજારીયા, ન્યાયમુર્તીશ્રી)

વિષય: ખાનગી સંસ્થાના સેવા વિવાદમાં રાષ્ટ્રીય અનુસૂચિત જાતિ આયોગના સત્તાક્ષેત્ર અંગેનો નિર્ણય

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all

actical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.